

В І Д Г У К

**на дисертацію Світлани Олександрівни Іваненко
«Українське мистецтво в дослідженнях представників Харківської
мистецтвознавчої школи першої третини ХХ століття»,
на здобуття наук. ступеня канд. мистецтв. за спеціальністю 26.00.01 –
«теорія й історія культури» (наук. керівник – к. м. Н. В. Мархайчук)**

Упродовж останніх десятиліть з'явилося чимало публікацій, які висвітлюють внесок харківських мистецтвознавців означеного періоду в дослідження вітчизняного мистецтва. Настала пора для узагальнення нагромадженої інформації, для вибудови цілісної картини становлення цієї важливої школи, визначення її специфіки, досягнень і місця в українській гуманітаристиці.

Саме ця проблематика є осередком рецензованої дисертації, написаної із залученням як усіх відомих матеріалів, так і виявлених автором у архівних пошуках. Текст логічно структурований за хронологічними періодами та, всередині них, за персоналіями 16-ти провідних мистецтвознавців, усе це викладено доволі доброю науковою мовою та легко сприймається, попри достатню складність об'єкту та предмету дослідження.

Пані Іваненко вельми уважно простудіювала доробок попередників. Її бібліографія складається з двох частин загальним обсягом 584 позицій. Перша частина (310 позицій) належить до історіографії теми (переважно публікації другої половини ХХ – початку ХХІ ст.), решта – самі мистецтвознавчі праці харківських авторів, інші літературні й архівні джерела від початку ХІХ до середини ХХ століття, що висвітлюють становлення харківського наукового осередку. Це, звичайно, далеко не вичерпне зведення, проте достатньо репрезентативне для вірогідності отриманих результатів.

Переконливої наочності надає праці щедрий візуальний ряд – 53 сторінки. Тут і рідкісні групові й індивідуальні фотографії вчених, і репродукції персональних документів, обкладинок, розворотів і окремих сторінок їхніх публікацій і художніх творів. Усе це дозволяє не тільки краще зрозуміти, а й емоційно відчувати дискурс епох, у які довелося працювати першим поколінням

харківських мистецтвознавців. От тільки дивно, що пані Іваненко називає „рисуноками” фото й репродукції, ніби не розуміючи різниці між ними. В мистецтвознавчій роботі таке неприпустимо, як і використання деяких ілюстрацій без посилання на їхнє походження.

У додатку вміщено ще вельми зручний для користування іменний покажчик (с.57-62), який подає роки життя та сфери діяльності згадуваних у дисертації осіб із зазначенням відповідних сторінок, на яких ідеться про них. І тут доводиться визнати, що не тільки обставини життя та творчості, а й роки життя та фотографії значної кількості мистецтвознавців, які зникли з обрію в 1930-ті роки, лишаються для нас невідомими, тож актуальна тема дослідження пані Іваненко просто приречена мати своє продовження.

Дуже важливий і потрібний історичний екскурс (Розділ 2) у ранню стадію розвитку галузі в Харківському університеті початку та середини ХІХ ст. Тут викладали здебільшого німецькі професори (Шад, Кронеберг, Умляуф, Роммель та ін.), деякі лекції читалися латиною. Першими художниками-педагогами були також німці – гравери Мате і Шепфлін. Аналогічна картина була в інших університетах Російської імперії. Наприклад, у Віленському 1810 року відбулася перша в Східній Європі лекція з мистецтвознавства. Виголосив її французькою мовою англійський гравер Джозеф Саундерс, і 200-ліття цієї події відзначене в Литві та Польщі міжнародною науковою конференцією „Історія історії мистецтв” та виданими двома томами доповідей. Сподіваймося, надійде час для подібного відзначення піонерів і харківського мистецтвознавства, дисертація С. О. Іваненко цей час наближає.

Важливо відзначити, що дисертантка простежує початок українознавчих студій у Харківському університеті вже з середини ХІХ ст., а не з його кінця, як вважалося раніше (с.21). Прикметно, що кафедра історії мистецтв заснована тут ще 1863 року, проте за браком кваліфікованих викладачів активно запрацювала лише через 30 років, з приходом до Університету Єгора Редіна. Саме його Світлана Олександрівна справедливо визначає засновником харківської школи мистецтвознавства.

Характеризуючи давньоруський і український контент у працях Є. Редіна та двох поколінь його учнів і послідовників, автор дисертації прагнула, поперше, побудувати таку необхідну нині узагальнюючу цілісну картину, в якій відобразяться вже накопичені її попередниками знання. По-друге, належало доповнити цю картину власновиявленими новими деталями та запропонувати розгляд проблематики, що впливає з ґрунтового вивчення літератури. По-третє – обминути небезпеку компіляції, перетворення свого дослідження на розширений реферат. І загалом усе це вдалося Світлані Олександрівні. Проте ціною стала нерівномірність персональних підрозділів за обсягом.

Там, де про певного персонажа вже написано не тільки статті, а й монографії (наприклад, про В. Зуммера), наш автор не дублює вже відомі відомості й обмежується стислою характеристикою, в інших випадках дає детальніший виклад. Вплинула на обсяг підрозділів і питома вага українознавчої тематики в творчості того чи іншого дослідника, звичайно, сукупно з кількістю публікацій і громадською роллю персонажа. У результаті чільне місце логічно приділене С. Таранушенку, далі з великим відривом у обсязі йдуть М. Сумцов, К. Сліпко-Москальців, П. Жолтовський, Д. Чукин.

У кожного з персонажів Світлану Олександрівну цікавить його / її походження, освіта, тематика досліджень, і сукупні життєві та громадсько-політичні обставини, та найбільше – підходи й методи вивчення мистецьких творів і тенденцій у широкому контексті матеріальної та духовної культури. Щоправда, подеколи така увага лишається декларативною, наприклад, стосовно розробки методики вивчення декоративно-прикладного мистецтва С. А. Таранушенком (с. 137).

Дисертант аж ніяк не ідеалізує своїх героїв. Із відстані часу ми сприймаємо детермінованими своєю добою впевненість давніх авторів у тому, що первинними та ледве не головними завданнями мистецтвознавства є описи пам'яток, як і надмірний ентузіазм у визначенні соціологічної природи художніх творів, який був притаманний 1920–30-м рокам. У дисертації певною мірою розкриті й моменти, коли думки вчених розходилися. Зокрема, шквал критики викликали теоретичні праці Ф. І. Шміта (с. 63, 84 та ін.). І взагалі відомо, що рецензії на

його видання харківського періоду були здебільшого негативними, до речі, як і рецензії на головні праці засновника київської школи мистецтвознавства Г. Г. Павлуцького. Про це, зокрема, неодноразово згадував дослідник української гуманітаристики А. Пучков, але його публікації, на жаль, залишилися поза увагою нашого дисертанта.

Таким чином, окремі розпорошені в літературі відомості набули цілісності, отримали доволі міцну фактологічну й теоретичну основу. Слід віддати належне фахово написаним історіографічному та методологічному підрозділам дисертації, хоча лишається не зовсім зрозумілою логіка розмежування компаративного та порівняльного аналізу (с.21), „загальнонаукових” і „синтетичних (загальних) методів” (с.35), неясно, що саме має дисертант на увазі під „стереотипами сприйняття українського мистецтва в Російській імперії” (с.25), для чого таблиця на с.39, як можна „удосконалювати уявлення” (с.15), „узагальнювати” різні напрями та концепти (с.36). Напевно, йдеться про зіставлення та систематизацію цих концептів.

Позитивно оцінюючи дисертацію С. О. Іваненко, висловимо до неї ще деякі часткові зауваження. Сумнівно, що історіографія досліджуваної проблеми починає формуватися лише наприкінці ХХ ст., адже дисертантка сама згадує публікації про харківське мистецтвознавство, підготовлені в 1960–80-х роках В. Афанасьєвим, С. Білоконем, Ю. Ступаком, А. Півненко, С. Побожієм, Л. Соколюк й іншими вченими.

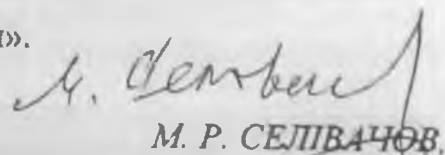
Подеколи дисертантка вдається до свого роду „анотаційного стилю” викладу, зокрема, в підрозділі про вивчення сучасного мистецтва С. Таранушенком (с.142). До речі, він був далеко не першим, хто „мистецтвознавчо осмислював кустарні промисли” (с.122). В основному тексті є згадка про П. Савицького (с.31), проте в бібліографії посилання на нього відсутнє. Чимало місця присвячено розгляду питанню про дату захисту дисертації К. Берладіної (с. 119), хоча воно з’ясовано ще в книзі Є. Шудрі 2003 року.

Муляють око абзаци ледь не на цілу сторінку (с.43), поодинокі граматичні неузгодження, мовні погрішності й орфографічні помилки (сс. 23, 40, 57, 60, 125, 128-129, 159 та ін.). Взагалі склалося враження, що дисертантові забракло

часу на більш уважну вчитку загалом дуже змістовного й оригінального тексту. Це зумовило низку неточностей у хронології та написанні імен і по-батькові Є. К. Редіна (в іменному покажчику), М. Ф. Сумцова (с.91, 93, 95), Г. І. Нарбута (с.41). Курйозно сприймається титул „науковий співробітник УРСР” замість, очевидно, УІМК (с.117). Згадується про археологічні відкриття античних старожитностей на півночі Росії, хоч із контексту зрозуміло, що йдеться про південь (с.43). Не всі вживані аббревіатури знаходимо в переліку умовних скорочень (с.12).

Вказані недоліки принципово не впливають на позитивну оцінку розглядуваної праці, цілком завершеної, виконаної на належному професійному рівні. Результати дослідження доволі повно оприлюднені впродовж 2011–2017 років у 12 публікаціях (статті й тези в журналах і збірниках), які побачили світ у різних містах України (Харків, Одеса, Рівне, Дрогобич), а також у білоруському Мінську. Відзначмо й репрезентативність апробації у доповідях на дев'яти всеукраїнських і міжнародних конференціях (2008–2017 роки), причому Світлана Олександрівна наводить не тільки назви, дати та місце проведення конференцій, а й називає теми своїх доповідей. На жаль, це роблять далеко не всі дисертанти.

Вважаю працю С. О. Іваненко цінним і своєчасним внеском у наше мистецтвознавство. Текст, примітки та додатки містять багато нового матеріалу, фахових спостережень і влучних узагальнень, умовиводів і фактичних уточнень, задовольняючи чинні вимоги до кандидатських дисертацій, утворюючи плідний ґрунт, основу для дальших студій у цій галузі. Спеціалізована рада має всі підстави проголосувати за присудження Світлані Олександрівні Іваненко наукового ступеня «кандидат мистецтвознавства» за спеціальністю 26.00.01 – «теорія й історія культури».

М. Р. СЕЛІВАЧОВ.

доктор мистецтвознавства, професор, зав. кафедри дизайну й технологій
Київського національного університету культури і мистецтв,
почесний академік Академії наук вищої школи України

03-0205/05
04 01 19